

мр Србољуб Убипариповић
Универзитет у Београду
Православни богословски факултет
Катедра за Литургику

Богослужбени круг читања светописамских одељака – порекло, изазови и перспективе (II део)

„И Реч Божија^{*}, која се објављује свакодневно, јесте хлеб.“¹

„... народ Божији има дужност и право да познаје Реч Божију у њеној целости, а Црква је дужна да му је прочита и протумачи.“²

Увод

После одређених запажања, изложених у првоме делу нашега истраживања³, а која се тичу порекла и обликовања богослужбеног круга читања свештенописамских одељака Цркве Христове, други део нашега проучавања подразумеваће историјско-богословску анализу развоја богослужбенога читања Светога Писма у нашој Цркви, почев од 5. до 18. века, потом, преглед одговарајућих радова на српскоме језику насталих у 20. веку, као и препознавање изазова и излагање извесних перспектива у циљу подробнијег разумевања и унапређења постојећег литургијског круга читања Свештених Списа.

1. Богослужбени циклус читања светописамских одељака у Православној Цркви (5-18. век)

Раздобље, о којем ће бити речи у овоме поглављу, одликује се недвосмисленим обележјима завршетка фазе формирања два литургијска круга библијских читања, и то: непрекинутог (следственог) и празнично-изборнога циклуса. Осим тога, Православна Црква ће, управо у назначеном временском периоду, устројити устав светописамских

^{*} Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 179078 („Српска теологија у 20. веку: фундаменталне претпоставке теолошких дисциплина у европском контексту – историјска и савремена перспектива“), који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

¹ Sancti Aurelii Augustini, Hippoensis Episcopi, *Sermo LIX*, Caput III, PL 38, Parisiis 1863, 401.

² Γωάννου Μ. Φουντουλίη, *Ὀμιλιτικὴ Θεσσαλονίκης* 1998. = Јован Фундулис, *Омилитика – црквено проповедничко дело*, превод с грчког: протојереј мр Гајо Г. Гајић и Маја Рашовић, филолог, Епархијски управни одбор Епархије жичке, Краљево 2011, 66.

³ Србољуб Убипариповић, *Богослужбени круги читања светописамских одељака – порекло, изазови и перспективе (I део)*, у: „Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати“, књига 11 (Православни богословски факултет, 23. децембар 2011.), приредио: Богољуб Шијаковић, Београд 2012, 81-91.

читања који је, уз корекције мањег обима, и даље у употреби на Истоку. Следствено, преглед развојнога пута уобличавања циклуса објављивања и тумачења светописамске речи осољене Духом Светим, настављамо после окончања епохе 4. века.

Релевантна сведочанства, која могу бити окарактерисана као својеврсна спо-на раздобља 4. и 5. века,⁴ садржана су, на првоме месту, у делима отаца и учитеља Тела Христовог. Знаменити и учени Блажени Јероним (340/2-420), чији је целовити превод Светога Писма Старога и Новога Завета на латински језик у 8. веку назван Вулгата⁵, указује да се хришћани хране Телом и Крвљу Христовом, не само у Евхаристији, него, такође, и приликом читања Свештених Списа⁶. Он, између осталог, износи и веома драгоцено сведочанство о коришћењу светиљки при читању Еванђеља, као древной пракси у целој Источној Цркви и „знаку радости“⁷. О изузетно значајној, изграђујућој улози читања речи Божије у богослужбеном животу заједничара Христових говори и Блажени Августин⁸ (354-430), док, напослетку, свети Кирило Александријски (376-444) и Теодорит Кирски (393-458/466), приликом тумачења 22. псалма, препознају у слову и Духу Светога Писма зелену пашу⁹ стада доброга Пастира.

Осим наведених личности, у чијим делима је истицан плодотворни смисао храњења речју Божјом у оквиру литургијскога живота Трећег Рода, недвосмислени трагови поступног уобличавања богослужбеног круга читања Старога и Новога Завета у периоду 5. века, забележени су од стране Сократа Схоластика (380-5. век) и Генадија Марсејског (†496). Обухватајући у своме чувеном делу „Црквена историја“ и тематику литургијске разнообразности¹⁰ хришћанских заједница Истока и Запада, Сократ Схоластик помиње древни обичај Цркве у Александрији да се, „у среду и [тако]звани предуготовљења-дан [петак] читају Писма, и учитељи их тумаче“¹¹, као и да сваки пут бива сабрање изузев савршавања Тајни (Евхаристије)¹². Поменути аутор, поред тога, бележи на другоме месту и праксу у Кесарији Кападокијској и на Кипру да, у суботњи и недељни дан, увек (сваки пут) око вечери, заједно за светлопаљењем (паљењем светиљки), презвитери и епископи тумаче Писма¹³.

⁴ У првоме делу нашега истраживања пропустили смо нагласити значај праксе читања и созерцања свештенога садржаја Светога Писма међу првобитним монашким заједницама, које се јављају већ у 3. веку. О овоме видети опширније: Douglas Burton-Christie, *The Word in the Desert. Scripture and the quest for holiness in early Christian monasticism*, Oxford University Press, New York 1993.

⁵ О настанку овога превода и његовим каснијим исправкама видети опширније: Ἰωάννης Δ. Καραβιδόπουλος, *Εἰσαγωγή στήν Καινή Διαθήκη* = Јоанис Д. Каравидопулос, *Увод у Нови Завет*, са грчког превела: Лада Јагушт Акад, Истина, Београд-Шибеник 2005, 29-30.

⁶ Сравни: *Verbum Domini – Riječ Gospodnja. Postsinodalna apostolska pobudnica Svetoga Oca Benedikta XVI biskupima, svećenicima, posvećenim osobama i vjernicima laicima o Riječi Božjoj u životu i u poslanju Crkve*, пријевод с талијанскога: Anto Popović, 2. izdanje, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2011, фуснота број 18, 103.

⁷ Sancti Eusebii Hieronymi Stridonensis Presbyteri, *Contra Vigilantium*, PL 23, Parisiis 1845, 346AB.

⁸ Сравни: Sancti Aurelii Augustini, Hipponensis Episcopi, *Sermo LVII, Caput LVII*, PL 38, Parisiis 1863, 389.

⁹ Сравни: Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Ψαλμός ΚΒ'*, PG 69, Parisiis 1864, 841A; Θεοδορήτου Κύρου, *Ερμηνεία τοῦ ΚΒ' Ψαλμοῦ*, PG 80, Parisiis 1864, 1025C.

¹⁰ Треба истаћи да термин литургијска разнообразност, у овоме случају, не садржи било какав негативан смисао, већ, напротив, јасно говори о богатству молитвенога израза хришћана у дотично време.

¹¹ Σοκράτους Σχολαστικοῦ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, Βιβλ. Ε', Κεφάλ. ΚΒ', PG 67, Parisiis 1864, 636AB.

¹² Сравни: Σ. Σχολαστικοῦ, нав. дело, 636AB.

¹³ Сравни: исто, 640A.

Непосредна потврда постојања формиранога празнично-изборнога циклуса светописамскога читања Цркве у Марсеју (Галија) у 5. веку, сачувана је захваљујући Генадију, презвитеру тога града. У низу бројних личности, описаних у Генадијевом делу „*Liber de Scriptoribus ecclesiasticis*“, поменуто је Мусеус (Musaeus) (†460), марсејски презвитер, који је, сходно молби локалнога епископа светога Венерија, уредио за све празничне дане, током целе године, круг одељака из Светога Писма за читање и исте ускладио са насловима (заглављима) респонзоријалних Псалама¹⁴. Несумњиво да је овакав приступ био примењиван и од стране других богослужбених заједница у целој Цркви све до преовладавања византијскога литургијскога типа на Истоку¹⁵ и римскога литургијскога типа на Западу¹⁶.

Подробније сагледавање даљег развоја литургијске праксе читања Свештених Списа Старога и Новога Завета на Истоку¹⁷ могуће је, пре свега, на основу очуваних и реконструисаних Устава библијских читања¹⁸. Нарочито место у таквој групи заузимају Устави светописамских читања Цркве Васкрсења Господњег у Јерусалиму¹⁹ и Велике Христове Цркве у Константинопољу²⁰. Поврх свега, управо

¹⁴ Сравни: Gennadius Massiliensis, *Liber de Scriptoribus ecclesiasticis*, Caput LXXIX, 1104A.

¹⁵ Када је реч о литургијском кругу читања Светога Писма „дохалкидонских“ хришћанских заједница на Истоку, више података могуће је пронаћи у: Михаилъ Скабалановиць, *Толковный Типиконъ. Объяснительное изложение съ историческимъ введениемъ*, Выпускъ I., Киевъ 1910. = Михаил Скабаланович, *Тумачење Типика*, превод са руског: Слободан Продић, Истина, Шибеник 2004, 259-262. 645-646. 649-650.

¹⁶ О богослужбеном циклусу читања Свештених Списа, како међу монашким заједницама, тако и у оквиру формираних литургијских типова на Западу, видети опширније: М. Скабаланович, нав. дело, 263-278. 648-649.

¹⁷ Један од највећих литургичара 20. века, блажене успомене професор Јован Фундулис (1927-2007), коментаришући развој богослужбенога круга читања на Истоку у 5. веку, помиње веома значајан податак о премештању почетка Индикта са 23. на 1. септембар 462. године. Сходно његовома мишљењу, до тада се већ било усталило место Еванђеља од Луке на некадашњем самоме почетку нове године (ради се, дакле, о празнично-изборном кругу). Сравни: Γ. Μ. Φουντούλη, 179. *Πὼς καθορίζεται ἡ διαδοχὴ τῶν κυριακῶν τοῦ Λουκᾶ καὶ διατὶ δὲν ἀκολουθεῖται πιστῶς σεῖρᾶ τῶν κατὰ Κυριακὴν εὐαγγελικῶν περικοπῶν, ὡς γίνεται εἰς τὸν Ἰωάννην καὶ τὸν Ματθαῖον, ἀλλὰ ὀρίζεται ἡ Ζ', ὕστερον ἡ Ε', ἡ Θ', ἡ Π' κ.ο.κ.*; у: „Απαντήσεις εἰς Λειτουργικάς ἀπορίας, Β' (101-200)“, Ἀνάτοπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ „Εφημέριος“, Ἀθήναι 1969, 151.

¹⁸ Стиче се утисак да је једно од првобитних полазишта за развој каснијих типика, заправо, усаглашени редослед појања Псалама и библијских песама, са једне стране, и читања одељака Светога Писма Старога и Новога Завета (непрекинути и празнично-изборни круг) са друге стране.

¹⁹ *Le Grande Lectionnaire de L'Eglise de Jerusalem (V-VIII siecle)*, Tome I, Traduit par Michael Tarchnischvili, Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, Vol. 189, Scriptorum Iberici, Tomus 10, Universitatis Catholicae Americae et Universitatis Catholicae Lovaniensis, Louvain 1959; *Le Grande Lectionnaire de L'Eglise de Jerusalem*, Tome II, Traduit par Michael Tarchnischvili, Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, Vol. 205, Scriptorum Iberici, Tomus 14, Universitatis Catholicae Americae et Universitatis Catholicae Lovaniensis, Louvain 1960; Прот. Корн. С. Кекелидзе, *Иерусалимскій Канонарь VII вѣка (Грузинская версия)*, Тифлисъ 1912; *Τύπικον τῆς ἐν Ἱεροσολυμοῖς Ἐκκλησίας. Διάταξις τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν τῆς μεγάλης τῶν παθῶν ἑβδομάδος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸ ἀρχαῖον τῆς ἐν Ἱεροσολυμοῖς ἐκκλησίας ἔθος ἧτοι τὸ ἐν τῷ ναῷ τῆς Αναστάσεως. Ἐκδίδεται δὲ κατὰ κώδικα τοῦ 1122-ου ἔτους (Cod. XLIII S. Crucis)*, у: „Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας ἢ συλλογὴ ἀνεκδοτῶν καὶ σπανίων ἑλληνικῶν συγγραμμάτων περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἐσῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν καὶ μάλιστα τῆς τῶν Παλαιστινῶν“, Συλλεγέντα μὲν καὶ ἐκδιδομένα ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου – Κεραμέως, Ἐκτυπούμενα δὲ ἀναλώμασι τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Ὀρθοδόξου Παλαιστινοῦ συλλόγου, Τόμος δεῦτερος, Ἐν Πετρούπολει, Ἐκ τοῦ τυπογραφείου В. Κηρσπάουμ 1894, 1-254.

²⁰ *Μηνολόγιον τῶν εὐαγγελίων ἑορταστικῶν sive Kalendarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, primitus e Bibliotheca Romana Albanorum in lucem editum et veterum monumentorum comparatione diurnisque commentariis illustratum cura Steph. Antonii Morcelli, Accedunt quatuor Evangeliorum lectiones in codice variantes, Volumen I, Volumen II, Romae Permissu Praesidum Anno M.DCC.LXXXVIII. = 1788; *Le Typicon*

ће ова два наведена Устава одиграти пресудну улогу при коначном уобличавању литургијскога круга читања Светога Писма у Источној Цркви. Истовремено, треба напоменути да ће, према појединим мишљењима, већ у 7. веку²¹, или пак, можда, почетком 8. века²², у оквиру византијскога литургијскога типа доћи до ограничавања праксе читања старозаветних свештенописамских одељака искључиво на вечерња богослужења током целе године, изузев богослужбенога времена током Велике (Страдалне) седмице, последовања Великога водоосвећења о Богојављењу²³, савршавања шестогачасога током Велике Четрдесетнице, као и чинова Великих (Царских) часова уочи празничног помена Рождества Христовог и Богојављења. Околности, у оквиру којих је уследио овакав развој догађаја, нису ни до данас прецизно расветљене²⁴. Литургијски циклус ишчитавања Светога Писма Старога и Новога Завета на Истоку ће, напослетку, уз варијације мањег обима, попримити свој дефинитивни облик у Цариграду, и као такав, остати општеобавезујући за целокупну Источну Цркву²⁵.

de la Grande Eglise. Ms. Sainte-Croix n°40, X^e siecle, Introduction, Texte critique, traduction et notes par Juan Mateos S.I., Tome I, Le Cycle des Douze Mois, Orientalia Christiana Analecta 165, Roma 1962; Le Typicon de la Grande Eglise. Ms. Sainte-Croix n°40, X^e siecle, Introduction, Texte critique, traduction et notes par Juan Mateos S.I., Tome II, Le Cycle des Fetes mobiles, Orientalia Christiana Analecta 166, Roma 1963; К.К. Акентьев, Типикон Великой Церкви. Cod. Dresde. A 104. Реконструкция шексия по материалам архива А.А. Дмитриевской, Византинороссика, Санкт-Петербург 2008.

²¹ Сравни: Juan Mateos, S.J., *Les lectures*, in: „La celebration de la parole dans la liturgie byzantine“, Rome 1971, 127-147. = Хуан Матеос, *Чишања из Свейої Писма на Лишурїји*, превео са француског: Новак Билић, у: Видослов, број 51 (2010), 114.

²² Сравни: А.А. Алексеев, *Библия в богослужении. Византийско-славянский лекционар*, Издательство „Нестор-История“, Санкт-Петербург 2008, 134.

²³ Сравни: Γωάννου Φουντούλη, *Τὸ σύστημα τῶν ἀγιογραφικῶν ἀναγνώσμάτων στὴν Ὁρθόδοξη Λατρεία. Πλεονεκτήματα, μειονεκτήματα, δυνατότητες βελτιώσεως*, у: „Γεωργεῖν τὸ Εὐαγγέλιον. Ἡ Ἁγία Γραφή στὴν Ὁρθόδοξη Λατρεία“, Πρακτικά Ἐ΄ Πανελληνίου Λειτουργικοῦ Συμπόσιου Στελεχῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων (2-5 Νοεμβρίου 2003, Ἱερά Μητρόπολις Χαλκίδος, Ἱερὸν Προσκύνημα Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ρώσσου), Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2004, 78.

²⁴ Блаженопочивши професор Фундулис изнео је претпоставку да је до смањивања обима богослужбенога читања одељака из Старога Завета и премештања истих са Литургије, дошло унутар монашких средина у непознатоме временској периоду (Сравни: Γ. Φουντούλη, *Τὸ σύστημα τῶν ἀγιογραφικῶν ἀναγνώσμάτων στὴν Ὁρθόδοξη Λατρεία. Πλεονεκτήματα, μειονεκτήματα, δυνατότητες βελτιώσεως*, нав. дело, 78). Узроци предочене праксе би, можда, могли имати везе са настојањем Цркве да, с обзиром на искуство друготрајне борбе са иконоборцима, још више нагласи значај новозаветнога начина служења Богу у Духу и истини. Несумњиво да ће неопходност подрбног типолошког тумачења старозаветних символа и предизображења у светлости домостроја спасења, оствареног у личности Богочовека Господа Исуса Христа и, самим тиме, непобитног значаја улоге Пресвете Богородице, иницирати настанак познатих мистагошких ерминевтика и поспешити стварање бројних химнографских дела, чија је садржина, на известан начин, протумачени Стари Завет. Уколико томе придодемо и промене на плану „свештене уметности у бојама“ (Сравни: Канон 82. Петошестог Васељенског сабора, у: „Свештени Канони Цркве“, превод са грчког и словенског Епископа Атанасија умировљеног Херцеговачког, Београд 2005, 187), доћи ћемо до очигледних обриса неких од узрока постепеног потискивања старозаветних свештених штива са Евхаристије на последовање вечерње.

²⁵ За актуелни богослужбени циклус читања Еванђеља од Јована и Дела апостолских, почев од Пасхе, па до Педесетнице, верује се да је најстаријег датума проихођења (Сравни: Γ. Φουντούλη, *Τὸ σύστημα τῶν ἀγιογραφικῶν ἀναγνώσμάτων στὴν Ὁρθόδοξη Λατρεία. Πλεονεκτήματα, μειονεκτήματα, δυνατότητες βελτιώσεως*, нав. дело, 73), док је, према мишљењу професора Фиљаса, пракса произношења одељака из Књига Постања и Прича Соломонових на Литургији Пречеосвећених Дарова, током Велике Четрдесетнице, веома древнога порекла, вероватно почев од 9. века (Сравни: Γεωργίου Φίλια, *Τὰ ἀγιογραφικὰ ἀναγνώσματα Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου*, у: „Γεωργεῖν τὸ Εὐαγγέλιον. Ἡ Ἁγία Γραφή στὴν Ὁρθόδοξη Λατρεία“, нав. дело, 210-211). Не треба заборавити да је, поред тога, као плод литургијскога предања наше Цркве, један од неизоставних, прагећих елемената богослужбенога круга светописамских штива, пракса

Изузев изложених чињеница, које се тичу формирања непрекинутога (следственога) и празнично-изборнога богослужбенога циклуса светописамских читања, не би требало сметнути са ума, с тим у вези, ни начин умножавања и опскрбљивања црквених заједница свештенописамским текстовима и, такође, проблематику поделе самога текста на поглавља и стихове. У групи бројних активности монашких заједница у манастирима Ромејске империје, на првоме месту у Константинопољу, осим харитативних делатности²⁶, своје природно место имала је и институција преписивачке радионице (*scriptorium*)²⁷. Неоспорно је да су, управо из таквих центара, проистекли бројни рукописни примерци свештенописамских текстова²⁸, који се чувају у библиотекама широм света. Њихова кључна одлика, сходно чему се и врши подела истих у две групе, тиче се садржине текста²⁹.

Својеврсну прекретницу у погледу умножавања светописамске речи, што ће оставити последице и на плану њеног литургијског произношења, означиће, сре-

произношења светоотачких тумачења Светога Писма Старога и Новог Завета на јутрењу. Следствено, реч је о следећем распореду: у периоду од Пасхе до Педесетнице – тумачења Еванђеља од Јована од стране светога Јована Златоустог; од Недеље свих светих до септембра – Златоустова тумачења Еванђеља од Матеја; од Недеље по Воздвижењу Часнога Крста до Сиропусне недеље – Логотетов Метафраст и Златоустова тумачења Посланица апостола Павла; почев од Прве седмице Велике четрдесетнице, суботама и недељама на јутрењи Златоустова тумачења Еванђеља од Марка, док се осталим, седмичним данима на јутрењи читају два читања из дела светога Јефрема Сирина и два читања из Лавсаика, а на часовима Лествица светога Јована Лествичника. Сравни: *Тийшк Архиепископскоја Никодима*, књига друга, српскословенски текст разрешио Лазар Мирковић, приредио: Ђорђе Трифуновић, Чигоја, Београд 2007, 296-30а; Прибислав Б. Симић, *Хиландарски тийшк монаха Романа 1331. г.*, Епархијски управни одбор Епархије Жичке, Жички путокази, књига 15, Краљево 2010, ДТ696, 71.

²⁶ О харитативним делатностима манастира Ромејске империје видети опширније: J. Lascaratos, G. Kalantzi, E. Poulakou-Rebelakou, *Nursing Homes for the Old ("Gerocomeia") in Byzantium (324-1453AD)*, у: *Gerontology* 50 (2004), 113-117; Timothy S. Miller, *Byzantine Hospitals*, у: *Dumbarton Oaks Papers* 38, Washington (1984), 53-63; Филарет Гранић, *Монаштво у служби ближњег у старом и средњем веку*, у: Богословље, година XLII (LVI), свеска 1 и 2, Београд (1998), 67-72; *Огредбе Хиландарској тийшика Св.Саве о харитативној делатности манастира*, у: нав. дело, 172-179.

²⁷ Сравни: G. Earl Kellet, *Synaxarion Lectionary Influences in the Gospels: A Study of the Interrelationship between Lectionary and continuous text Manuscripts*, A Dissertation Submitted to the Faculty of the New Orleans Baptist Theological Seminary, UMI Microform number: 3264720, March 2007, 63.

²⁸ О првобитној употреби папируса, потом пергаментa и, почев од 13. века, хартије (папира), као материјала за умножавање свештених текстова Новог Завета (што се, у складу са тим, односило и на примерке старозаветних штива која су се употребљавала у богослужењу наше Цркве), као и о врстама самога писма кроз историју видети опширније: J. Каравидопулос, нав. дело, 18-21.

²⁹ У прву групу спадају рукописи који садрже текстове у целини, са једне стране, сва четири еванђеља (термин – „Четвороеванђеље“), или пак, интегралне текстове Дела апостолских, Посланица и Откривења Јовановог („Праксаапостоли“), са друге стране, и писани су у виду једнога ступца. Другу групу сачињавају двостубачни рукописи, чији је назив, у случају еванђелскога текста, „Света Еванђеља“ или „Еклоге“ (Изборни делови еванђеља), или, у другој варијанти, „Апостоли“. О овоме видети опширније: J. Каравидопулос, нав. дело, 21-23. За разлику од рукописног наслеђа новозаветних свештених штива, рукописни примерци старозаветних светописамских текстова познати су под називима „Профитологион“ (овај термин се, филолошки посматрано, тиче, првенствено, старозаветних пророштава и пророчких књига, иако је смисао Старог Завета као тумача за Христа или испуњења свеукупних пророчких речи и дела старог Израиља у личности Сина Божијег Емануила неоспоран), или „Паримејник“ (овај израз води своје порекло од јелинскога назива старозаветне књиге Приче Соломонове, што, истовремено, наглашава и поучни карактер садржаних богонадахнутих штива), који, узрок вишевековној употреби, не обухватају у потпуности обим и садржину свих старозаветних богонадахнутих текстова. Мишљења смо да би евентуално увођење назива „Старозаветни изборник (еклогацион)“ допринело знатно прецизнијем одређењу богослужбене сврхе и обима старозаветних свештених текстова. Узгред речено, у богослужбеној пракси наше Цркве се, у појединим случајевима, на месту читања паримија произносе одређени делови новозаветних текстова.

дином 15. века, два историјска догађаја: изум штампарије од стране Јохана Гутенберга (Johannes Gensfleisch zur Laden zum Gutenberg) (1395/8-1468) и пад Константинопоља у руке Турака 1453. Услед таквих околности, један од центара за штампање нових издања свештенописамских текстова за литургијску употребу у 16. веку постаће Венеција. Следствено, изузетно велики број рукописних издања Свештених Списа Старога и Новога Завета биће, приликом самога штампања, пренебрегнут избором само једнога предлошка, или у крајњем случају, одабиром само њих неколико³⁰. Такође, у оквиру текста штампаних светописамских штива биће обухваћена, не само текстуална подела на поглавља Надбискупа кентерберријскога Стефана Лангтона (†1228), него и подела на стихове парискога типографа Роберта Стефана из 1551., чиме ће критеријуми за богослужбена издања Светога Писма бити умногоме лишени везе са дотадашњим вишевековним богатством израза Цркве Христове у погледу читања и умножавања речи Божије. Наредни корак у правцу дефинитивног трасирања пута популаризацији, у случају еванђелских текстова, тзв. „Еванђелистара“³¹, означиће делатност Емануила Глизонија³². Он ће, наиме, у оквиру издања Божанскога и Свештенога Еванђеља из 1588. у Венецији додати, на самоме крају, преглед завршне таблице која показује почетак и крај сваке еванђелске перикопе, предвиђене за богослужбено читање, као и преглед дана када се тачно чита одређено зачало³³. Са друге стране, упркос бројним изазовима, усаглашеност богослужбенога круга читања перикопа из Апостола и Еванђеља у Православној Цркви ће, напослетку, бити нарушена у 18. веку од стране ђакона Неофита, који ће повезати светописамска читања из Апостола са гласовима тзв. једанаест васкрсних еванђеља и прокименима, а не са еванђелским зачалима³⁴. Наведена обележја литургијске праксе произношења свештенописамских текстова Старога и Новога Завета неће се мењати у наредна два столећа, те ће и даље остати актуелна у богослужбеном животу Православне Цркве.

2. Тематика бојослужбенога круга чииања Свейога Писма у 20. веку – локална йерсеїекїшва

Богословска интересовања, у оквиру нашега поднебља у 20. веку, нису мимоишла ни проблематику улоге и начина произношења Свештених Списа у богослужбеном животу Православне Цркве. Предисторијат такве врсте интересовања био је условљен, не само сложеним историјским околностима на нашим просторима, него и веома малим бројем релевантних радова. Па ипак, период о коме је реч, изнедриће одређени број занимљивих чланака и студија, чија садржина недвосмислено ука-

³⁰ Идентичан развој догађаја оставиће последице и по остало рукописно богослужбено наслеђе наше Цркве.

³¹ Реч је о термину новијега датума настанка, који не одговара рукописном наслеђу свештенописамских текстова Православне Цркве. Сравни: Ј. Каравидопулос, нав. дело, 22. 50-51.

³² О личности и делатности Емануила Глизонија видети опширније: Χ. Φιλίππας, *Εμμανουήλ Γλωζώνιος*, у: Πανδώρα, Τόμος Θ', Φυλλάδιον 204 (15. Σεπτεμβρίου 1858), 273-281; *Εμμανουήλ Γλωζώνιος*, у: Κωνσταντίνου Ν. Σάθα, „Νεοελληνική φιλολογία“, Έν Αθήνας 1868, 204-206.

³³ Сравни: Ј. Каравидопулос, нав. дело, 50-51.

³⁴ Сравни: Ί. Φουντούλη, *Τὸ σύστημα τῶν ἀγιογραφικῶν ἀναγνωσμάτων στὴν Ὁρθόδοξη Λατρεία. Πλεονεκτήματα, μειονεκτήματα, δυνατώτητες βελτιώσεως*, нав. дело, 150.

зује на изазове пред којима се нашла литургијска пракса ишчитавања старозаветних и новозаветних штива Цркве на Истоку.

Непосредно пре самога почетка 20. века, протопрезвитер Димитрије Руварац (1842-1931) ће 1894. истаћи добропознату проблематику непрецизности „словенско-рускога Типика“ и „славенско-рускога Сказанија“ везано за циклус богослужбено-га читања Светога Писма Новог Завета³⁵. Овај познати историчар је, тим поводом, изнео на светлост дана, до тада, мање познате чињенице о настојању Митрополита Стефана Стратимировића (1757-1836) да буде извршен превод грчкога јеванђелистара на словенски језик, што је архимандрит Прокопије Болић и учинио, припремивши 1814. рукописну верзију истога за штампу³⁶. Упркос истицању разлога, услед којих није дошло до остварења оваквога дела³⁷, Руварац ће подвући да је „већ крајње време, да се и у нашим српским црквама чита јеванђеље по грчком јеванђелистару“³⁸. Наведени аспект недовољне прецизности рубрика типика, у погледу читања светописамских штива, биће предмет пажње више аутора, са нарочитим освртом на проблематику тзв. „одступања (повратка унатраг)“ ка већ прочитаним апостолским и еванђелским перикопама, а што је повезано са рачунањем датума Пасхе³⁹.

Наредна тема, која је била својеврсни повод за проучавање на српскоме језику богослужбенога произношења свештенописамских текстова, тицала се, како спровођења у дело одговарајућих рубрика типика наше Цркве, тако и преиспитивања места литургијске беседе поводом прочитаних библијских перикопа. Већ на самоме крају 19. века игуман Хаџи-Теофило Стевановић посведочиће, не само о очигледном „богослужбеном формализму“ тадашњих појединих свештенослужитеља⁴⁰, него и о „тајном“ читању Еванђеља од стране неколико свештеника, током прва три дана Велике (Страдалне) седмице, у Саборној цркви у Београду⁴¹. Уз то, неће изостати ни отворена критика - погрешнога окретања лица Еванђеља на Литургији⁴², напуштања Горњег места свештенослужитеља пре самога завршет-

³⁵ Сравни: Димитрије Руварац, *О чииању јеванђеља и ајосіола у недеље, по ірчком Јеванђелисиа-ру*, у: Српски Сион, година IV, број 1, Нови Сад (у недељу 2. јануара 1894), 8-9.

³⁶ Сравни: Димитрије Руварац, *О чииању јеванђеља и ајосіола у недеље, по ірчком Јеванђелисиа-ру*, у: Српски Сион, година IV, број 2, Нови Сад (у недељу 9. јануара 1894), 21-22.

³⁷ Сравни: Д. Руварац, нав. дело, 22-23.

³⁸ Исто, 24.

³⁹ О овоме видети: *Разно. Примједба о осіујкама іри чииању Ајосіола и Јеванђеља на лииури-ји*, с руског В.С.П. [Василије Поповић], у: Дабробосански Источник, година XII, бр. 23, Сарајево (15. децембра 1898), 362; Јован Живковић, *Из црквено-іасіирске іраксе. II. Где ћу наћи одређено уіуіство за чииање јеванђелија од Недеље іраіоіаца до Недеље о мійшару и фарисеју? За какве су уіоіомене по ірчком јеванђелисиару везана јеванђелија: 4. (21.), 5. (22.) и 12. (29.) недеље по Луци? Да ли се јеванђе-лије 17. недеље по Майеју из своја реда изосіавља у оном случају, кад се істо іма чииаіи ПРЕЖДЕ ЗАКХЕЕВЈА? Је ли іравило по ірчком јеванђелисиару обвезно за сву іравославну цркву?*, у: Богословски Гласник, година I, књига 2, свеска 5, Сремски Карловци (1902), 324-327; *Православна лииуриіка или наука о боіослужењу іравославне істоічне цркве*, први општи део, по литургици др Василија Митрофановића и др Теодора Тарнавског изradio протопрезвитер др Лазар Мирковић (прво издање 1919), друго издање, Београд 1965, 284-290; *Велики Тиіик (Усіав црквени)*, саставио протојереј Василије Николајевић (прво издање 1929), четврто, исправљено и допуњено издање, Београд 1984, 237-245.

⁴⁰ Сравни: *Познавање цркве или Обредословље*, изradio Хаџи-Теофило Стевановић игуман, Београд 1895, 83.

⁴¹ Сравни: *Познавање цркве или Обредословље*, нав. дело, 83.

⁴² Сравни: исто, фуснота број 2, 150; фуснота бр. 2, 167.

ка светописамских читања на Евхаристији и на вечерњој⁴³, или, пак, неправилне праксе предавања Еванђеља ђакону која претходи благослову за читање⁴⁴. Оправданост и смисао назначених рубрика, али и још неколико других тема, подстаћи ће интересовање и међу потоњим богословским делатницима⁴⁵.

Када је реч о месту литургијске беседе на Литургији, чије је природно полазиште произношење свештенописамских одељака, треба напоменути да ће ово гледиште изазвати извесну пажњу у богословским круговима наше Цркве. Тако ће, на пример, једни заступати мишљење о неопходности произношења литургијске беседе пре прочитаних одељака Свештених Списа⁴⁶, други после читања⁴⁷, док ће бити и оних који ће заступати помирљиви став између претходнога мишљења и, са друге стране, обичаја њеног произношења на месту Киноникона или Причасна⁴⁸.

Преломна тачка, у контексту подробнијег поимања богослужбенога циклуса ишчитавања Писама у нашој помесној Цркви у 20. веку, јесте питање превода текстова Светога Писма Старога и Новог Завета. Литургијски језик, на којем су произношени свештенописамски текстови на овдашњим просторима преко 1100 година, био је црквенословенски језик⁴⁹. Делатност, пак, Вука Стефановића Караџића (1787-1864) и Ђуре Даничића (1825-1882) на пољу превођења новозаветних и старозаветних свештених текстова, чему је претходио значајан предисторијат⁵⁰, имаће за последицу објављивање Вуковога превода Новог Завета⁵¹ 1847. и Даничи-

⁴³ Сравни: исто, 164.

⁴⁴ Сравни: исто, фуснога број 1, 166.

⁴⁵ Сравни: Милош Анђелковић, *Још неколико речи йоводом моја чланка: „Неколико речи о реформи лишурђије“*, у: Весник Српске Цркве, година XV, свеска IV, Београд (Април 1904), 326-331; *Још неколико речи йоводом моја чланка: „Неколико речи о реформи лишурђије“*, у: Весник Српске Цркве, година XV, свеска V, Београд (Мај 1904), 405-407; Василије Николајевић, *Две йтри на још неколико речи од Мил. Анђелковића*, у: Весник Српске Цркве, година XV, свеска VII, Београд (Јули 1904), 633-639; Милош Анђелковић, *Мој одговор на „Две-йтри і. Василија Николајевића, йроше и йароха иршикоі“*, у: Весник Српске Цркве, година XV, свеска IX, Београд (Септембар 1904), 851-853; Јеромонах Јован Максимовић, *Редовно или йразнично зачало*, у: Богословље, година VIII, свеска 4 (1933), 351-361; Патријарх Павле Стојчевић, *Шйша означавају у црквенословенским шйшамйаним еванђељима – бројеви истйод зачала*, у: „Да нам буду јаснија нека питања наше вере“, књига прва, Издавачки фонд Архиепископије београдско-карловачке, Београд 1998, 214-219; *Начин чишања Еванђеља на срйском језику*, у: „Да нам буду јаснија нека питања наше вере“, књига друга, Издавачки фонд Архиепископије београдско-карловачке, Београд 1998, 394-397; *Чишање Еванђеља йред Часном йрайезом*, у: нав. дело, 398-401; *Где сййоји служашчи ђакон за време чишања Еванђеља на јујйреји?*, у: исто, 402-403; *Зашишо се на Бојородичним йразницима узима Еванђеље йо Луки*, у: исто, 404-407.

⁴⁶ Сравни: *Кад је најбоље објаишавайиши еванђеље?*, по руском С. Г. [Светозар Грубач], у: Пастир Добри, година I, број 5, Пакрац (5. септембра 1905), 71.

⁴⁷ Сравни: М. [Милош] Анђелковић, *Неколико речи о реформи лишурђије*, у: Весник Српске Цркве, година XIV, свеска XI, Београд (Новембар 1903), 1004; Протојереј Божићар Мијач, *Реч као шйјјна / кайшхейски значај лишурђичке йројоведи*, у: Теолошки погледи, година XIV, број 1-3 (1981), 45.

⁴⁸ Сравни: *Православна лишурђика или наука о бојослужењу йравославне истйочне цркве*, први општи део, по литургици др Василија Митрофановића и др Теодора Тарнавског израдио протопрезвитер др Лазар Мирковић, нав. дело, 296.

⁴⁹ Треба истаћи да, овом приликом, под термином црквенословенски језик, подразумевамо све његове развојне фазе (старословенски, потом, српскословенска редакција, те, коначно, рускословенска редакција).

⁵⁰ Сравни: Протођакон Радомир Ракић, *Нови йреводи Новои Заветија у нас*, у: „Језик Цркве. Пети симпозион дипломираних теолога (поводом 200-годишњице Вуковог рођења)“, (Сепарат из „Богословља“, бр. 2/87), Богословски факултет, Београд 1987, 93-95.

⁵¹ Опширније о Вуковом преводу Новог Завета и његовој језичкој реформи видети: Р. Ракић, нав. дело, 95-97; Јеромонах др Иринеј Буловић, *Вук и Црква*, у: „Језик Цркве. Пети симпозион дипломи-

ћевог превода Старога Завета 1867. на српски говорни језик. Оваква врста изазова, са којим ће се суочити наша помесна Црква, али и потоња трудебеништва, везано за превођење списа Старога⁵² и Новог Завета⁵³, а чија је сврха њихова литургијска употреба, биће неоспорно полазиште за публикување - огледнога⁵⁴ („пробнога“) превода Новог Завета од стране Комисије Светога Архијерејскога Синода Српске Православне Цркве 1984.⁵⁵, затим, Синодскога издања Четвороеванђеља – Светога Јеванђеља 1999., превода „Псалтира са девет библијских песама“⁵⁶, „Паримејника“⁵⁷ и „Књиге Постања“⁵⁸ Преосвештеног Епископа др Атанасија (Јевтића) (1938*), као и интегралног издања Светога Писма Старога („ширега канона“⁵⁹) и Новог Завета од стране Синода наше Цркве 2010.

3. Бојослужбени круї чиїања свейоїисамских одељака – изазови и йерсийекїиве

Сагледавање порекла и развоја актуелнога циклуса литургијскога произношења библијских Списа у Православној Цркви, о чему сведоче и поменута дела овдашњих богословских писаца 20. века, намеће бројне недоумице и запажања. Изумимајући општепознате чињенице, сматрамо да је, овом приликом, умесно изложити, не само очигледне проблеме, него и могуће перспективе, ради целовитијег унапређења постојећег богослужбенога устава свештенописамских читања. Уколико томе у прилог придодемо податак да су у дневни ред предстојећег Великога

раних теолога (поводом 200-годишњице Вуковог рођења)⁶⁰, нав. дело, 53-63; Миладин Бојић, *Вукова језичка реформа и Црква*, у: нав. дело, 65-88.

⁵² Најпознатији преводи старозаветних светописамских одељака на српски језик у 20. веку, настали у циљу њиховога богослужбенога произношења, дело су Епископа бачког др Иринеја Ћирића (1884-1955), јеромонаха Дамаскина Давидовића и др Емилијана Чарнића (1914-1955), професора Новог Завета на Православном богословском факултету у Београду. О томе видети опширније: Србољуб Убипариповић, *Литургијски дојринос ейскојоа бачкој др Иринеја Ћирића срјској шееолојији 20. века*, у: „Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати“, књига 5 (Православни богословски факултет, 26. децембар 2008.), приредио: Богољуб Шијаковић, Београд 2010, 116-120. 122; *Паримје које се чиїају у шоку великој йосїа на йреџеосвешеним литурїјама*, приредио за штампу: јеромонах Дамаскин Давидовић, Београд 1975; *Паримје*, превод с грчког: Емилијан Чарнић, Епархија жичка, Краљево 1980.

⁵³ О новозаветним преводима на српски језик видети опширније: Р. Ракић, нав. дело, 97-102.

⁵⁴ Сравни: И. Буловић, *Вук и Црква*, у: „Језик Цркве. Пети симпозион дипломираних теолога (поводом 200-годишњице Вуковог рођења)“, нав. дело, 62.

⁵⁵ Овом приликом треба истаћи необично значајну чињеницу да је, приликом припреме за штампу овога превода, протосинђел др Атанасије Јевтић сачинио садржаје сваке главе, „а четвороеванђеља снабдео бројевима зачала“ (Р. Ракић, нав. дело, 104).

⁵⁶ *Псалтир са девей библијских йесама*, превод црквеног грчког и словенског Псалтира, превео: Владика Атанасије Јевтић, Врњачка Бања 2000.

⁵⁷ *Паримејник*, превод Епископа Атанасија (Јевтића) са грчког и словенског Паримејника = Проф-толџутов-а, Издавачи: Манастир Тврдош и Манастир Острог, Требиње-Врњачка Бања 2000.

⁵⁸ *Књига Посїања*, упоредни превод са јеврејског (МТ) и грчког (LXX) са крајим схолијама (=објашњењима), трудом Епископа Атанасија [Јевтића], умировљеног Захумско-Херцеговачког, Београд 2004.

⁵⁹ Осим познатог Даничићевога превода Старог Завета, у оквиру овога издања садржан је и превод девтероканонских књига из „ширег канона“ Старог Завета, који је настао захваљујући са-трудништву Високопреосвештеног Митрополита црногорско-приморског др Амфилохија (Радовића) (1938*) и Преосвештеног Епископа др Атанасија (Јевтића), професора Православног богословског факултета у Београду.

свеправославнога сабора, уврштене и следеће две теме: 1. Прерасподела литургијских перикопа у целини и 2. Ши́ра (заступљенија) употреба Старога Завета у богослужењу⁶⁰; несумњиво да наведено преиспитивање не може бити окарактерисано као неоправдано.

Првенствени проблем постојећега круга свештенописамских читања у нашој Цркви јесте немогућност његове доследне примењивости у пракси. Иако је таква врста устава раније могла бити практикована првенствено међу монашким заједницама⁶¹, савремено доба сведочи сасвим нешто друго. Уколико издвојимо недељне и празничне Литургије, одређена светотајинска и тајинствена последовања, период Велике Четрдесетнице, богослужбено време током Велике (Страдалне) седмице и празничне вечерње аколутије на нивоу целе литургијске године, неће бити тешко закључити да је већи део садржине богонадахнутих књига Светога Писма у потпуности непознат народу Божијем. Исто тако, присутни, али проблематични, обичај свакодневнога служења Литургије⁶², неретко доводи до нарушавања непрекинутога литургијскога круга читања свештених Списа или, у крајњим случајевима, читања два, па чак и три зачала из Апостола и Еванђеља⁶³, док, истовремено, старозаветна штива, често пута, бивају непрочитана на празничним вечерњама. Надаље, изостанак литургијске беседе, одмах после произношења библијских текстова, те њено везивање за време причешћивања свештенослужитеља или отпуст, додатно погоршава веома крхко стање праксе благовести записане речи Божије.

Својеврсни приступ у превазилажењу предочених проблема, што ће, свакако, бити једна од тема Великога свеправославнога сабора, требало би градити на темељу давнашњих плодова богослужбенога начина постојања Цркве Христове. С обзиром да је опстанак ере Гутенбергове галаксије суочен са веома озбиљним изазовом дигитализоване цивилизације, чије је наслеђе, не само ширење речи електронским путем рапидном брзином, него и знатно лакши приступ рукописном богослужбеном наслеђу Православне Цркве, сматрамо да назначене околности погодују одговорном опхођењу према непотрошеној и неизбрисивој речи Божијој и њеној улози у животу заједничара Христових.

Први корак у правцу унапређења важећег циклуса ишчитавања Старога и Новог Завета тицао би се самога светописамскога текста, који је намењен, на првоме месту, за богослужбено изграђивање обиталишта Божијег у Духу Светоме. Сравнивање досадашњих свештенописамских издања у штампаној форми са древним уставима библијских читања, типцима и бројним рукописним примерцима Четвороеванђеља, Еванђелских изборника, Праксаапостола, Апостола и Старозаветних изборника, несумњиво би допринело неупоредиво богатијем и доследнијем кругу читања, као и постепеном превазилажењу доминантне поделе светописамскога текста на поглавља (13. век) и стихове (1551. година), уз које се накнадно обележава богослужбена подела на перикопе (зачала).

⁶⁰ Сравни: Γ. Φουντούλη, *Τὸ σύστημα τῶν ἀγιογραφικῶν ἀναγνωσμάτων στὴν Ὁρθόδοξη Λατεῖα. Πλεονεκτήματα, μειονεκτήματα, δυνατότητες βελτιώσεως*, нав. дело, 68.

⁶¹ Сравни: исто, 76.

⁶² Сравни: Ненад Милошевић, *Тийшк – на размеђу литургијској идеализма и реализма*, у: „Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати“, књига 10 (Православни богословски факултет, 27. и 28. мај 2011.), приредио: Богољуб Шијаковић, Београд 2011, 241.

⁶³ Сравни: Ј. Максимовић, *Реговно или йразнично зачало*, нав. дело, 355-356.

Ако би се, пак, у будућности разматрала евентуална могућност поновног враћања у живот азматскога типика⁶⁴ као сапостојећег монашкоме типуку, у томе случају би се ослободио простор за надградњу постојећег литургијскога циклуса читања Писама⁶⁵. Вероватно би, у складу са тим, последовања азматске вечерње, панихиде, јутрење и тритектија, поред враћања у први план Псалтира, учинила могућим, како усклађивање Псалама са свештенописамским текстовима⁶⁶, тако и уравнотеженији однос непрекинутог⁶⁷ и празнично-изборнога циклуса ишчитавања библијских штива⁶⁸. Подразумева се да би, такође, опредељење за праксу читања одељака Старога Завета на Божанственој Литургији⁶⁹ била највернија потврда ареопагитског коментара о Спаситељевој теургији као возглављењу богословља⁷⁰, док би, истовремено

⁶⁴ О пореклу и развоју азматскога типика, као и реконструкцији одговарајућих последовања видети опширније: Ненад Милошевић, *Молићвослов. Историјско-шелејургијски развој последовања њарохијској шивика*, Православни богословски факултет – Институт за теолошка истраживања, Београд 2012, 124-248; *Азмајска Лиџурија Прећосвћенић Дарова*, у: „Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати“, књига 11, нав. дело, 62-72.

⁶⁵ Не треба заборавити да, сходно мишљењу професора Фундулиса, постојећи систем еванђелских читања током Велике четрдесетнице и у периоду после Пасхе не оставља могућност за било какве промене, док то не важи за одељке из Матејевог и Лукинога еванђела. Опширније видети: Γ. Φουντούλη, *Τὸ σύστημα τῶν ἀγιογραφικῶν ἀναγνωσμάτων στὴν Ὁρθόδοξη Λατρεία. Πλεονεκτήματα, μειονεκτήματα, δυνατότητες βελτιώσεως*, нав. дело, 77.

⁶⁶ Према запажањима савремених литургичара, улога и облик древнога амвона би, у датим околностима, додатно добили на значају и, самим тиме, позитивно утицали на интензивније молитвено деоничарење народа Божијег.

⁶⁷ Најочигледнији пример вишевековног непрекинутог устава читања светописамских текстова на Истоку дочарава рубрика азматскога типика Велике Христове Цркве у Цариграду, позната под именом ἡ προανάνωσις (предчитање), која је подразумевала произношење свештених текстова најчешће по отпусту светилничног (вечерње) а пре почетка панихиде, или, пак, по отпусту јутрење, и то непосредно пре започињања тритектија, или још неким поводима. Будући да је у таквим случајевима ђакон или, неретко, архиђакон, возглашавао на почетку читања: Премудрост!, претпостављамо да ће, управо тај моменат, утицати на потоње формирање отпуста на вечерњој и јутрењи, али и остати неизбрисиви траг о некадашњем месту практиковања непрекинутог круга читања. О одговарајућим рубрикама поменутога Типика видети: *Le Typicon de la Grande Eglise. Ms. Sainte-Croix n°40, X^e siecle*, *Orientalia Christiana Analecta* 165, нав. дело, 4. 20. 28. 138. 154. 184. 186. 360. 370 (фуснога број 13); *Le Typicon de la Grande Eglise. Ms. Sainte-Croix n°40, X^e siecle*, *Orientalia Christiana Analecta* 166, нав. дело, 4. 10. 12. 62. 80. 94. 100. 104. 108. 110. 128. 132. 136. 138; К.К. Акентьев, *Типикон Великой Церкви. Cod. Dresde. A 104. Реконструкция текста по материалам архива А.А. Дмитриевского*, нав. дело, 62. 74-75. 96. 100. 101. 112. 116. Типик Цркве Васкрсења Господњег у Јерусалиму за Велику (Страдалну) седмицу из 1122. године, предвиђа, такође, на неколико места предчитање (*Τύπικον τῆς ἐν Ἱεροσολυμοῖς Ἐκκλησίας. Διάταξις τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν τῆς μεγάλης τῶν παθῶν ἐβδομάδος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὰ ἀρχαῖον τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας ἔθος ἥτοι τὸ ἐν τῷ ναῶ τῆς Ἀναστάσεως. Ἐκδίδεται δὲ κατὰ κώδικα τοῦ 1122-ου ἔτους (Cod. XLIII S. Crucis)*, нав. дело, 3. 43. 60. 76. 95-96. 116. 162.

⁶⁸ Мишљења смо да и, актуелна вечерња и јутрења последовања монашкога типика, остављају довољно простора за делимично спровођење у дело, типиком прописаног, непрекинутога круга читања Светога Писма. Тако, на пример, на свакидашњој вечерњи, после древне молитве „Светлости тиха“ и појања вечерњега прокимена, или, евентуално по самоме отпусту, постоји могућност читања перикопе из Апостола, док се, на свакидашњем јутрењу, природно место за произношење еванђелскога одељка, у складу са монашким типиком, налази између завршетка стихологије Псалтира и почетка појања Канона.

⁶⁹ Сравни: Γ. Φουντούλη, *Τὸ σύστημα τῶν ἀγιογραφικῶν ἀναγνωσμάτων στὴν Ὁρθόδοξη Λατρεία. Πλεονεκτήματα, μειονεκτήματα, δυνατότητες βελτιώσεως*, нав. дело, исто, 78.

⁷⁰ Ради се, заправо, о следећим речима: „Ко у њих [светописамске текстове] свештено гледа, видеће једновидно и јединствено надахнуће, јер је покретано од једнога Богоначалнога Духа. Отуда, с разлогом и складно, после Старијег Предања [Старога Завета], проповеда се Нови Завет, што мислим, да овај богонадахнути и јерархијски поредак то показује: да је онај (про)рекао будуће Исусове Теургије, а овај њих је извршио; и да онај писаше Истину у сликама, а овај ју је показао присутном. Јер је истину прораштава онога потврдило извршено (Свештено)дејствовање у овоме; и тако је Теургија возглављење

но, поновно сврставање Откривења Јовановог у циклус богослужбенога читања за- сигурно развејало било какве неоправдане сумње у погледу сврхе њеног настанка⁷¹ и обогатило иконични опис есхатолошке реалности нове твари.

Закључак

Служба Речи Божије у Православној Цркви, као вид подражавања онога што је говорио и творио очовечени Логос Божији, представља неизоставни литургијски израз сврхе постојања Новог Израиља. Сâмо богослужбено обзнањивање речи веч- нога живота (ср. Јн 6, 68), које није ништа друго до укореењивање у свештена и бого- лика узвођења у Службама⁷², има за циљ познање Тајне „сакривене од векова и по- колења“ (Кол 1, 26), али и, упоредо са тим, оприсутњење самога Богочовека Исуса Христа⁷³. Стога, није нимало случајно што Еванђеље, будући богослужбена књига раг excellence и икона Емануила, бива целивана, не само од стране свештенослужи- телја, него и од верујућих заједничара Христових⁷⁴. Тиме, наиме, удеоничари Јагње- та Новог Завета указују на, помало заборављени, но неоспорни смисао Тајинства Речи Божије, сликовито описаног у капетановом обраћању Господу у Капернауму: „Господе, нисам достојан да под кров мој уђеш, него *само реци ријеч*, и оздравиће слуга мој“ (Мт 8, 8). Управо због тога, основа или ипостас (ср. Јев 11, 1) тајинстве- ног контекста слушања богослужбених читања старозаветних и новозаветних све- тописамских одељака није нико други до Камен живи (1Пет 2, 4), чија реч у Духу Светоме, заправо, јесте позив на свадбену вечеру Јагњетову (ср. Откр 19, 9), на којој бивају окушане добра реч Божија и силе будућега века (ср. Јев 6, 5).

Теологије“ (Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, *Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας*, Кеф. Γ', Θεορία, V, PG 3, Parisiis 1857, 432B. = Свети Дионисије Ареопagit, *О црквеној јерархији. Увод; глава 1 (одломци) и глава 3 (цела)*, превео са јелинског: Епископ Атанасије (Јевтић), у: Видослов, година 14, број 40 (2007), 16).

⁷¹ Нема никакве сумње да је Књига Откривења, заједно са Саборним посланицама и Посланицама апостола Павла, у рукописним издањима актуелног типика наше Цркве из 14. века предвиђена за читање током црквене године. Сравни: *Тийик Архиејискоја Никодима*, нав. дело, 16б; П. Б. Симић, *Хиландарски тийик монаха Романа 1331. г.*, нав. дело, ДТ52а-ДТ52б, 54. Узред речено, по завршетку празничне вечерње за помен светога апостола и еванђелиста Јована Богослова 8. (21) маја, предвиђено је, између осталог, сходно Никодимовом типику, читање из Апокалипсе Јованове. Сравни: *Тийик Архиејискоја Никодима*, нав. дело, 107а.

⁷² Сравни: Δ. Ἀρεοπαγίτου, нав. дело, Кеф. Γ', Θεορία, IV, 429D = 15.

⁷³ Сравни: Протопр. Θεοδόρου Ἰ. Κομμαριανοῦ, *Τὰ ἀναγνώσματα τῶν Κυριακῶν τῶν περιόδων Ματθαίου – Λουκά*, у: „Γεουρργεῖν τὸ Εὐαγγέλιον. Ἡ Ἀγία Γραφή στὴν Ὁρθόδοξη Λατρεία“, нав. дело, 257.

⁷⁴ Сходно савременој богослужбеној пракси, један од ретких момената целивања Еванђеља по завршетку његовога читања од стране народа Божијег јесте недељно (вакросло) јутрење. Но, један од првих помена праксе целивања прочитаног Еванђеља од свих сабраних хришћана, забележен је у спису приписаном светом Софронију Јерусалимском (560-638/640), али који је настао, вероватно, негде у раздобљу 9/10-12. век. О томе видети: Σωφρονίου Ἱεροσολύμων, *Λόγος περιέχων τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἄπασαν ἱστορίαν καὶ λεπτομερῆ ἀφῆγησιν πάντων τῶν ἐν τῇ θεῖᾳ ἱερουργίᾳ τελούντων*, 18; у: Angelo Mai, „Spicilegium Romanum“, Tomus IV, Romae M. DCCC. XL. = 1840, 46. Моменат некадашњега општега целивања Еванђеља на Литургији могуће је довести у везу са обичајем, очуваним међу верним народом у појединим епархијама наше помесне Цркве, прилажења и клечања код налоња за време произношења еванђелске перикопе, што је, вероватно, алудирање на некадашње његово целивање. О постојању таквога обичаја међу јелинофонским хришћанима и потпуно идентичној конотацији видети опширније: Ἰ. Μ. Φουντουῖλη, 284. *Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου κατὰ τὴν θεῖαν λειτουργίαν τὸ ἀπάξεται μόνον ὁ λειτουργὸς ἢ ἐπιτρέπεται νὰ τὸ δίδωμεν πρὸς ἀπασμὸν καὶ εἰς τοὺς λαϊκοὺς* у: „Ἀπα- τήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας, Γ' (201-300)“, Θεσσαλονίκη 1976, 182-184.